

" HVORFOR ER VI SÅ STORE BEUNDRERE AF ANDRE? "

Det franske litteratursprog og national selvhævdelse i forhold til den italienske model i 1500-tallet

Af Anders Toftgaard

I 1500-tallet forsøger franske forfattere at skabe et ædelt fransk litteratursprog ved at spejle sig i Italien og efterligne den udvikling, som det italienske litteratursprog har gennemgået. Det franske litteratursprog udvikles således ved at forfattere i forskellige faser af 1500-tallet beundrer, imiterer og endelig forsøger at udstøde italiensk. Jeg vil her undersøge udviklingen gennem tre forskellige forfattere, der skriver på tre forskellige tidspunkter i løbet af 1500-tallet.¹

Litteratursprog og modersmål

Ved litteratursprog forstår jeg et skriftsprog, som benyttes af en elite og som besidder en vis kulturel kapital. I denne sammenhæng har jeg overtaget termen "litteratursprog" fra den romanske filolog Erich Auerbach, der i sin fremragende artikel om det vesterlandske publikum definerer det således:

Eine Literatursprache unterscheidet sich von der allgemeinen Umgangssprache durch Auswahl, Einheitlichkeit und Konservatismus. Ich will vorausschicken, dass ich zur Literatursprache nicht nur die Schriftsprache rechne, sondern auch die gesprochene, die Umgangssprache der Gebildeten (...). Eine Literatursprache wird eine Kunst- oder Fachsprache, sie hört auf, die Sprache des gebildeten Publikums zu sein, sobald sie aufgehört, aus dem Vorrat der gesprochenen Sprache zu schöpfen.²

¹ Jeg følger her en relativt traditionel opfattelse af udviklingen i det 16. århundredes Frankrig fra italianisme over anti-italianisme til selvhævdelse. Jean Balsamo har understreget, hvordan italianistiske og anti-italianistiske tendenser ikke gensidigt udelukkede hinanden men var sameksisterende (J. Balsamo, *Les rencontres des muses. Italianisme et anti-italianisme dans les Lettres françaises de la fin du XVIe siècle*, 1992, 29-34).

² E. Auerbach, "Die Abendländische Publikum und seine Sprache", *Litteratursprache und Publikum in der lateinischen Spätantike und im Mittelalter*, Bern 1958, 187.

Litteratursproget står i forhold til omgangssproget, men er ikke nødvendigvis homogent udbredt til en hel befolkning. Det adskiller sig fra omgangssproget ved at være baseret på udvælgelse, ved at være enhedsligt og ved ikke at ændre sig så hurtigt. Det er en standardiseret skriftlig gengivelse af et modersmål. Når forfatterne taler om at skrive på modersmålet, på *la langue maternelle*, drejer det sig om, at de er ved at forædle et af de mange modersmål, der tales, og gøre det til et litteratursprog. I Frankrigs tilfælde tager man udgangspunkt i det sprog, som tales i Ile-de-France-regionen omkring Paris.

Som model havde man Italien, der allerede ud fra den toskanske variant havde skabt et litteratursprog af europæisk renommé. Dels på grund af de store forfattere fra 1300-tallet, Dante, Boccaccio og Petrarca, dels fordi man i 1500-tallet i stadig stigende grad (efter Pietro Bembo's anbefalinger i *Prose della volgar lingua*, udgivet i 1525, men kendt i manuskriptform langt tidligere) harmoniserede det italienske litteratursprog ved at imitere Petrarca inden for poesien og Boccaccio inden for prosaen.³

Italianisme

Italiensk kultur får i denne periode stor indflydelse i Frankrig af flere forskellige grunde. Den første del af 1500-tallet er præget af Italienskrigene. Efter at Charles VIII i 1494 invaderer Italien, kæmper de franske konger på den italienske halvø frem til freden ved Cateau-Cambrésis i 1559. De franske konger og adelsmænd bliver i Italien forundrede over, hvad de ser af bygningsværker, kunstværker og lærdom. Kong François I, som regerer 1515-47, er en stor beundrer af Italien og inviterer italienske kunstnere og lærde til det franske hof. Franske adelige sender deres børn til Italien for at studere på universiteterne. I en række byer opstår italienske kolonier, mest markant i Lyon, hvor alle store italienske handelshuse er repræsenteret og mange italienere er bosat. Endelig bringer brylluppet mellem François I's søn, den senere Henri II, og Katarina af Medici i 1533 en række italienske

³ I mit fokus på 1500-tallet tillader jeg mig her at se bort fra, at *oil-* og *oc-*sprogene i middelalderen, før de store italienske forfattere i 1300-tallet, af nogle forfattere blev anset for at være ædlere end det italienske. Dantes læremester, Brunetto Latini, forklarer således, at han har skrevet sin *Li Livres dou tresor* på fransk, fordi det er mere behageligt og mere udbredt end andre sprog: "Et se aucuns demandoit pour quoi cis livres est escrits en roumanç, selonc le raison de France, puis ke nous somes italien, je diroie que c'est pour .ii. raisons, l'une ke nous somes en France, l'autre por çou que la parleure est plus delitable et plus commune à tous langages" ("Og hvis nogen spurgte mig, hvorfor denne bog er skrevet på folkesproget, sådan som man taler det i Frankrig, selv om jeg er italiener. så ville jeg sige at det er af to grunde, den ene, at jeg befinder mig i Frankrig, den anden at den mundart er den mest frydefulde og mest udbredte af alle sprog"). B. Latini: *Li Livres dou tresor*, 1265, udgivet af F. J. Carmody (UC Publications in Modern Philology), Berkeley 1948, kap. I, 18.

hoffolk til det franske hof. Der er således flere grunde til, at kendskabet til italiensk sprog og litteratur breder sig i Frankrig.

Beundring: Lemaire de Belges

Italien bliver set som 'foregangsland' i en af de første afhandlinger om forskønnelse af det franske sprog: *La Concorde des deux langages* (Samklangen mellem de to sprog) af Jean Lemaire de Belges (o. 1473 – o. 1515) fra omkring 1510.⁴

I forordet forklarer forfatteren, at han har skrevet digtet for at bilægge en strid mellem to stridende parter, der diskuterede hvilket sprog, der var mest ædelt; fransk eller italiensk. Den ene part i den fiktive strid hævder, at det franske sprog og de franske forfattere er i stand til at udtrykke lige så meget som de italienske forfattere. Den anden part hævder, at det italienske sprog kan udtrykke mere udi både kærlighedskunsten og andre emner. Den ene af parterne har bedt Lemaire de Belges om at skildre debatten og anvise, hvordan de to stridende kunne enes.

Lemaire de Belges udtrykker et ønske om at få de to sprog og kulturer til at være af en og samme vilje uden at strides. I forordet forklarer han:

Une aultre raison encoires m'a à ce stimulé, c'est de persuader, autant qu'en moy peust estre, la paix et union perpetuelle ente lesdictes deux nations et langues, lesquelles sont en partie amyces et concordantes l'une à l'autre, mais pour la plus grand part enemyes, ainsi comme se dame Nature tout a son essient les eust desjoinctes et separées par obstacle des Alpes et des montaignes interposites, et par la différence du ciel, des meurs et des coustumes quant au fait, et des accentz, contenances et pronunciations quant à la parolle.⁵

En anden grund har ansporet mig dertil, det er efter min bedste evne at tilskynde til evindelig fred og samdrægtighed mellem de to nationer [folkeslag] og sprog, som til dels er venner og samstemmende med hinanden, men mestendels er fjender, som om Fru Natur helt bevidst havde adskilt dem gennem den barriere, som Alperne og de mellemliggende bjerge udgør, og gennem forskelle i klima, sæder og skikke, for så vidt angår tingene og ved accent, mening og udtale, for så vidt angår ordene.

⁴ J. Frappier "Introduction" i J. Lemaire de Belges, *La concorde des deux langages*, udgivet af Jean Frappier, Paris 1947, XIX.

⁵ J. Lemaire de Belges, *La concorde des deux langages*, jf. note 4, 5.

Eftersom *La Concorde des deux langages* forsøger at forene de to kulturer, afspejler den i selve sin form de to forskellige traditioner. Den første del af bogen er skrevet i terziner, *terza rima*, det versmål, som Dante ved at anvende det i *Komedien* havde gjort til det italienske versmål par excellence.⁶ Dette versmål omtaler De Belges selv som: "Vers tiercetz, à la fasson ytallienne, ou toscaine et florentine" (I, v. 97-98, tercetter på italiensk vis – eller på toskansk og florentinsk"). Den anden del er skrevet dels på prosa, dels på aleksandriner, der altså på dette tidspunkt kunne opfattes som et typisk fransk versmål. De Belges kalder det "ryme françoise, qu'on dit Alexandrine" (prolog, v. 102-3, "det franske versmål, som man kalder aleksandriner").

Gennem en allegorisk vandretur får fortælleren til sidst stillet et allegorisk billede i udsigt. Han lover at arbejde for *Labeur Historien*, det historiske arbejde. Til gengæld vil han kunne få adgang til Minervas tempel. Som afslutning på bogen viser *Labeur Historien* ham i et magisk spejl et billede af de to sprog i Minerva-templet, der i fred og fordragelighed omfavner hinanden, mens Minerva ser på.

Omfavnelsen ser sød ud, men er i virkeligheden et Judas-kys. Den erklærede bestræbelse i *La Concorde des deux langages* er at bevise, at de to sprog, fransk og italiensk, er ligeværdige. I realiteten vil det sige at bevise, at fransk er lige så værdigt et litteratursprog som italiensk, for afhandlingen bygger på en underliggende følelse af mindreværd på vegne af det franske sprog. Lemaire de Belges benytter sig af sammenligninger for at bygge den franske litteratur op til samme niveau som den italienske.⁷

Imitation: Du Bellay

Hvor Jean Lemaire de Belges i 1510 mente, at italiensk havde et forspring for fransk, begyndte andre snart at mene, at fransk var på højde med italiensk – og måske også med de klassiske sprog. I 1549 udgav den debuterende digter Joachim du Bellay (1522-1560) det digteriske manifest *La Deffence, et Illustration de la Langue Françoise* (*Forsvar for og berømmeliggørelse af det franske sprog*). Her argumenterer han for, at det franske sprog og den franske kultur er kommet på højde med de antikkens. Et gennemgående tema i bogen er, at forsvar af fædrelandet svarer til forsvar af

⁶ Pietro Bembo udgav - med fokus på formen - sin aldinske udgave af Dantes *Komedie* (1502) under titlen *Le terze rime di Dante* og med undertitlen: "l'onferno e'l purgatorio e'l paradise di Dante Alaghieri". Lemaire de Belges var den første forfatter som brugte denne verseform på fransk (cf. L. E. Kastner, "History of the Terza Rima in France", *Zeitschrift für französische Sprache und Literatur*, vol. XXVI, Berlin, 1940, p. 242).

⁷ Jean Lemaire de Belges er da også tilknyttet kongehoffet som propagandist, se herom V. Terrasson de Fougères: *La Royauté Idéale*, Ph.d.-afhandling, Roskilde 2001 (tilgængelig på <http://www.ruc.dk/isok/skriftserier/>), 23; 301-309; 316-337.

modersmålet, og at politisk styrke og kulturel styrke dermed følges ad.⁸ Der er derfor ingen rimelighed i, at italienerne står stærkere kulturelt end franskmændene. Italien er jo underlagt andre. Frankrig må overtage førerrollen i en det man med rette kunne kalde *translatio studii et imperii*.⁹

Traktaten er samtidig et manifest for Pléiade-digterne, der for eftertiden kom til at stå som grundlæggere af den moderne franske poesi. I det historiske værk *Les Recherches de la France*, som Estienne Pasquier skrev i 1581-1611, kan man læse om, hvordan der under Henri II var et væld af digtere, der skrev vellykket på fransk. Pasquier skriver her om *Pléiade*-digterne og deres forgængere, som bliver omtalt som en litterær avantgarde:

Ce fut une belle guerre que l'on entreprit lors contre l'ignorance, dont j'attribuë l'avant-garde à Seve, Beze, et Pelletier, ou si vous le voulez autrement, ce furent les avant-coureurs des autres Poëtes. Après se mirent sur les rangs, Pierre de Ronsard Vendomôis, et Joachim du Bellay Angevin.¹⁰

Det var en smuk krig, som man dengang indledte mod uvidenheden, hvortil jeg tilskriver Scève, Beze og Pelletier avantgarden, eller om De vil, de var forløbere for de andre Digtere. Derefter fjøede Pierre de Ronsard fra Vendômes og Joachim du Bellay fra Anjou sig til deres rækker.

Et af våbnene, som de nye digtere benyttede sig af, var afhandlingen *La Deffence et illustration*. Som et rigtigt manifest udtrykker den en kæk 'ud med de andre, ind med os'-holdning.¹¹ Du Bellay kritiserer de tidligere former for fransk poesi og ønsker, at man i stedet skal imitere det, som de antikke forfattere har skrevet. Specifikt er den rettet mod Thomas Sébille's *Art poétique* fra 1548, som netop anbefalede at efterligne de franske middelalderlige forfattere, og som støttede samtidige hofforfattere som Mellin de Saint-Gelais og især Clément Marot.

Ifølge Du Bellay er de mange sprog ikke naturgivne en gang for alle, således som planter, men menneskeskabte, og dermed åbne for udvikling og

⁸ Bogen indledes af et græsk epigram af Jean Dorat (1508-88), forstanderen på Collège de Coqueret, hvor både Du Bellay og Ronsard studerede. I den franske oversættelse lyder et par vers af epigrammet (med et berømt citat fra *Iliaden*, XII, v. 243) således: "*Il n'y a pas de plus grand présage que de combattre pour la patrie*, a dit la douce éloquence des grâces homériques. Mais moi j'affirme en parodiant le poète: *Il n'y a pas plus grande gloire que de combattre pour la langue de la patrie*" ("Der er ikke noget bedre varsel end at slås for fædrelandet", sagde de homeriske gratiers velgørende veltalenhed. Men jeg hævder, idet jeg parodierer digteren, at dr

⁹ K. Stierle, "Translatio Studii and Renaissance: From Vertical to Horizontal Translation", *The Translability of Cultures*, S. Budick & W. Iser (eds.), Palo Alto 1996, 55-67.

¹⁰ E. Pasquier, *Les Recherches de la France*, Paris 1611, 1, VI, kap. 7.

¹¹ F. Goyet, "Commentaire", Joachim du Bellay, *Œuvres complètes*, vol. I, *La Deffence, et illustration de la langue Françoyse*, udgivet af F. Goyet og O. Millet, Paris 2003, 91.

dyrkning. De tilhører ikke det organiske område, men viljens domæne. Derfor har græsk og latin ikke fra begyndelsen været rige sprog: De har udviklet sig historisk og er langsomt blevet til det, som eftertiden har opfattet dem som (I, 3).¹²

Deraf følger også, at fransk og de andre moderne sprog ikke *i sig selv* er de klassiske sprog underlegne. Det franske sprog er ikke barbarisk, sådan som Petrarca havde hævdet og italienere efter ham gentaget.¹³ Eftersom sprogene ikke er én gang givne, men udvikler sig historisk som konsekvens af, hvordan de bliver brugt, kan man udvikle sprog. Man skal blot – og her vender Du Bellay tilbage til plantemetaforen, men nu set fra den anden side - dyrke dem.

Du Bellays skrift er en opfordring til at dyrke det franske sprog ud fra den tankegang, at fransk har gode muligheder for at opnå samme position som de klassiske sprog. Hvis bare franskmændene turde agte sproget, ligesom romerne havde agtet latin, så ville det kunne indtage en plads blandt de førende sprog.

Hvad kan man konkret gøre, for at fransk skal indtage en mere fremtrædende plads? Det handler anden bog om, som en lille poetik.¹⁴ Du Bellay anser digteren og taleren for at være de to søjler, som et sprog hviler på, og de er derfor af afgørende betydning for et projekt, der går ud på at få opdyrket det franske sprog. Du Bellay mener ikke, at forfatterne skal vende sig mod den folkelige poesi som ballader, folkesange o. lign. (II bog, kap. 4). Tværtimod! I stedet anbefaler han at dyrke de antikke genrer som epigrammer, elegier, fabler, oder, epistler, satirer, ekloger, komedier, tragedier og den moderne genre sonetten. Til de første findes der klassiske modeller. Modellen indenfor sonetter er Petrarca og "nogle andre moderne italienere". Du Bellay beder indtrængende fremtidige digtere om at benytte sonetgenren: "Sonne-moy de ces sonnetz, non moins docte, que plaisante Invention Italienne..." "syng mig nogle af disse sonetter, en ikke mindre

¹² Dette argument er direkte overtaget fra Speronis dialog, jf. nedenfor i teksten.

¹³ "Certe enim omnis Gallus est barbarus sed non barbarus omnis est gallus" ("vist er enhver galler barbar, men ikke enhver barbar er galler", citatet stammer fra værker *Invectiva contra eum qui maledixit Italiae*, kap. 9 citeret efter F. Petrarca, *In difesa dell'Italia*, udgivet af G. Crevatin, Venedig, 1995). I et andet brev skriver Petrarca, at "Oratores et poete extra Italiam non querantur, de latinis loquor, vel hinc orti omnes vel hic docti" ("Man skal hverken søge efter talere eller digtere uden for Italien – jeg taler om de latinske - for de er alle født her og har alle studeret her", *Sen.*, IX 1, (Ms. Riccardiano 972, c. 7v), citeret efter E. Casamassima, "L'autografo Riccardiano della seconda lettera del Petrarca a Urbano V (*Senile IX 1*)", *Quaderni Petrarqueschi*, III, Rom 1985-86, 116. (Nu udgivet i *Lettres de la vieillesse/ Rerum senilium libri XI*. Édition critique d'Elvira Nota, traduction de Claude Laurens, présentation, notices et notes de Ugo Dotti (Les Belles Lettres), Paris 2002-4, IX 1.36).

¹⁴ Det er sig selv i disse år en ny ting på fransk at skrive en poetik, hvori poesien ikke bliver set som en underafdeling af retorikken (Jf. R. Krüger, "Der Kampf der literarischen Moderne in Frankreich (1548-1554)", *Nation und Literatur im Europa der Frühen Neuzeit*, Garber, Klaus (red.), Tübingen 1989, 344-45).

lærd end behagelig italiensk opfindelse").¹⁵ Samtidig viser Du Bellay selv, hvordan det kan gøres, ved at udgive en digtsamling med petrarkistiske sonetter, *L'Olive*, samtidig med *La Deffence*.

De franske digtere skal *imiterere*. De skal ikke oversætte, og de skal ikke dyrke de gamle traditioner. De skal imitere de store digtere ved at imitere de genrer, de skriver i, på fransk.

Allerhelst ser Du Bellay, at der bliver skrevet et episk digt på fransk. Han eftersøger en forfatter til at skrive et episk digt i stil med Homers *Iliaden* eller Vergils *Æneiden* eller endog Ariostos moderne *Den rasende Roland*, som han mener er på højde med de to antikke digte. Han beder den pågældende forfatter om at have medlidenhed med sit sprog og få det til at rejse hovedet. Det episke digt skal sætte det franske sprog på højde med latin, græsk og italiensk.¹⁶

Du Bellay slutter af med at lovprise fransk sprog og kultur i modsætning til italiensk. Frankrig er langt at foretrække for Italien, som efter bl.a. plyndringen af Rom (i 1527) er tjener for dem, som man (i de gode gamle dage under Romeriget) plejede at kommandere over.

(...) mais aussi dirai je bien (...) que la France, soit en repos ou en guerre, est de long intervalle à preferer à l'Italie, serve maintenant & mercenaire de ceux aux quelz elle souloit commander.¹⁷

Men jeg vil også gerne sige, at Frankrig, om det er i fred eller i krig, er langt at foretrække for Italien, som nu er tjener og lejesvend for dem som hun plejede at kommandere over.

Hvad angår natur og håndværk har Frankrig masser at byde på, ligesom Italien. Men der er nogle særlige områder, hvor franskmændene adskiller sig fra italienerne. Når det kommer til dyder som fromhed og religiøsitet, står franskmændene langt foran italienerne – og alle andre. Det er et *locus communis* i meget af samtidens litteratur, at Italien står tilbage på disse områder.

¹⁵ Jeg citerer fra Chamards udgave. J. Du Bellay, *La Deffence, et Illustration de la Langue Françoise*, 1549. Udgivet af Henri Chamard. Paris: Marcel Didier, 1904, 2. udg. 1945, genoptryk, 1970, livre II, IV, 120, l. 51-52.

¹⁶ Ronsards forsøg på at skrive et sådant værk, *La Franciade*, forbliver imidlertid uafsluttet.

¹⁷ J. Du Bellay, *La Deffence, et Illustration de la Langue Françoise*, 1549. Udgivet af Henri Chamard. Paris: Marcel Didier, 1904, 2. udg. 1945, genoptryk, 1970, livre II, kap. 12, linje 35-41. Man finder den samme figur i Ariostos *Orlando furioso*: "dormi, Italia imbriaica, e non ti pesa ch'ora di questa gente, ora di quella che già serva ti fu, sei fatta ancella?". (L. Ariosto, *Orlando furioso*, 1532, udgivet af Lanfranco Caretti, Milano/Napoli, 1954, Canto 17, LXXXVI, 394).

Je suis content, que ces felicitez nous soient communes avecques les autres Nations, principalement l'Italie: mais quand à la pieté, religion, integrité de meurs, magnanimité de couraiges, & toutes ces vertuz rares, & antiques, la France a tousjours obtenu sans controverse le premier lieu. Pourquoi donques sommes nous si grands admirateurs d'autruy? Pourquoi sommes nous tant iniques à nous mesmes? Pourquoi mandions nous les Langues etrangeres, comme si nous avions honte d'user de la nostre?¹⁸

Jeg er glad for, at vi har disse lyksaligheder til fælles med andre nationer, hovedsageligt Italien, men hvad angår fromhed, religion, sædernes integritet, sjælens ædelsind, og alle disse sjældne og gamle dyder har Frankrig altid opnået førstepladsen uden kontrovers. Hvorfor er vi så store beundrere af andre? Hvorfor er vi så uretfærdig over for os selv? Hvorfor sender vi fremmedsprogene, som om vi skammer os over at bruge vort eget?

Der er ikke nogen grund til at skamme sig over fransk og benytte sig af andre sprog. Derfor opfordrer Du Bellay læseren til at skrive på fransk, hvis læseren vel at mærke er "ven af Frankrig – og ven "af sig selv". Der er den sidegevinst, at ved at skrive på fransk vælger man at konkurrere i et felt, hvor der er langt færre dygtige spillere end på de klassiske sprog, hvorved man står sig bedre.

Speroni

Ifølge den første moderne udgiver er en stor del af *La Deffence, et Illustration de la Langue Françoise* en mosaik af citater fra andre tekster. I begyndelsen af det 20. århundrede dokumenterede en kildehistoriker, Pierre Villey, at mange af tekstens vigtige pointer er oversat fra en italiensk dialog om sproget, som blev udgivet i Venedig i 1542: *Dialogo delle lingue* af Sperone Speroni. Det er en dialog, hvor lærde italienske humanister - heriblandt Bembo - o. 1530 diskuterer, hvilket italiensk, man skal skrive på. Pierre Villey konkluderede - ligesom senere den franske sproghistoriker Ferdinand Brunot - at Du Bellays værk fuldstændig manglede originalitet. Originaliteten er "*à peu près nulle*".¹⁹

Men kildehistorikerne fokuserede for meget på, hvor de forskellige tekststykker er hentet fra og for lidt på, hvordan de er blevet brugt i et

¹⁸ J. Du Bellay, *La Deffence*, jf. note 15, II, 12, 186, l. 60-70.

¹⁹ F. Brunot, *Histoire de la langue française*, vol. II, *Le XVIe siècle*, Paris 1906, 2. udg. 1967, 83; P. Villey: *Les Sources italiennes de la Deffence et illustration de la langue française* de Joachim du Bellay. Paris 1908, genoptrykt 1969, 101.

patchwork med egen mening.²⁰ For Du Bellay har brugt citaterne på en bestemt måde til at formulere sit eget projekt, som har haft voldsom eftervirkning efterfølgende. Han har afskrevet bestemte argumenter fra Speronis dialog, hvori der ikke er en nogen entydig konklusion, og han har brugt disse argumenter til at formulere sit eget entydige manifest. I brugen af Speronis dialog har han således efterlevet sine egne idealer om, at man skal imitere for at skabe noget nyt.

Modtagelsen i samtiden peger også på, at de lange afskrivninger fra Speroni ikke er blevet opfattet som simpel imitation, men som en del af et nyt projekt. Speronis dialog blev oversat til fransk allerede i 1551. Den franske oversætter, Claude Gruget, havde tydeligt set, at Du Bellay havde benyttet sig af dialogen, men i sit forord nævner han dette med glæde.²¹ Gruget gør endda opmærksom på, at han selv har valgt at oversætte dialogen af patriotiske grunde. Forud for oversættelsen går en ode, hvori humanisten og latinisten Marc-Antoine de Muret (1526-1585), i klassiske termer og med en klassisk opfattelse af, at sproget sikrer udødelighed, beskriver en *translatio*-proces, i hvilken Frankrig er ved at overtage den kulturelle lederrolle.

O troyz foyz heureuse France
qui produis telle abondance
de beaux espritz immortelz
Des-ja l'Italie cesse
de se vanter, e confesse
qu'elle n'en a point de telz.²²

Oh, trefold lyksalige Frankrig
som frembringer en sådan overflod
af smukke, udødelige ånder
Italien holder allerede op med
at rose sig selv, og indrømmer
at hun ikke har deres lige.

²⁰ Jeg kan derfor ikke være mere enig med Krügers kritik af den tidligere motiv- og kildeforskning: "Das Augenmerk der Forschung ist dabei eher auf die zitatennässige belegbaren Kontinuitäten als auf die Diskontinuitäten im poetologischen Denken gerichtet" (R. Krüger, "Der Kampf der literarischen Moderne in Frankreich", jf. note 14). Denne mening deles nu af flere, heriblandt den seneste udgiver af Du Bellays tekst, F. Goyet.

²¹ I forordet til læseren siger Gruget således om den syvende dialog, om sproget: "Le septiesme est des langues: on se peut recueillir de grant fruit, comme l'a bien sceu faire l'un de nos excellentz François, en parlant de l'honneur de nostre langue. Aussi à la verité Speron confesse, la langue Italienne proceder de nous ou du moins la meilleure chose qu'ilz ayent" (Den syvende handler om sproget, og man kan høste stor frugt af af den, således som en af vores fremtrædende franskmænd har vidst at gøre det, da han talte om vores sprogs ære. Således indrømmer Speroni i virkeligheden også, at det italienske sprog - eller i det mindste det bedste af det - stammer fra os"), *Les dialogues de Messire Speron Speroné Italien traduitz en françoys, par Claude Gruget Parisien*, Paris 1551, "Au lecteur".

²² *Les dialogues de messire Speron Speroné Italien traduitz en françoys, par Claude Gruget Parisien*, Paris 1551.

Den poetiske revolution omkring 1550

Du Bellay havde således hentet mange af de konkrete ideer og formuleringer fra samtidige italienske forfattere og antikke romerske. Den overordnede idé var muligvis heller ikke epokegørende; i samtiden var der andre, der hævdede, at man skulle skrive på fransk, og at fransk nu havde overgået det italienske sprog. Man kan tage en person som renæssancemennesket Jacques Peletier du Mans (1517-1582), som har stået lidt i skyggen af Plejade-digterne. To år før Du Bellay formulerede han lignende idéer i *Œuvres poétiques* fra 1547. *Œuvres poétiques* er delt op i to dele: Første del indeholder oversættelser af betydningsfulde forfattere. Anden del indeholder digte af forfatterens egen opfindelse: *Vers lyriques de l'invention de l'auteur*. Sammenhængen mellem de to dele er relativt klar: Jacques Peletier du Mans har oversat litterære forbilleder og prøver sig i den anden del udi imitationen af dem.

I den første del har Jacques Peletier oversat stykker fra Homers *Odysseé*, Vergils *Georgica*, sonetter af Petrarca, et epigram af Martial og oder fra Horats' *Carmina*. I den anden del optræder ud over digtene af Jacques Peletier det første digt, man kender af Joachim du Bellay: Et hyldestdigt til Jacques Peletier stilet til byen Le Mans, som lukker samlingen. Desuden optræder det første digt, man kender af Pierre de Ronsard, som er et digt henvendt til Jacques Peletier om den ideelle kvindes udseende – formuleret i petrarkistiske *topoi*.

Blandt Peletiers egne digte kan man bl.a. læse ét til en digter, der kun skriver på latin: "A un poete qui n'escrivoit qu'en Latin" Her giver Peletier udtryk for mange af de samme idéer, som man siden finder hos Du Bellay:

J'escris en langue maternelle,
Et tasche a la mettre en valeur:
Affin de la rendre éternelle,
Comme les vieux ont fait la leur:
Et soubstien que c'est grand malheur
Que son propre bien mespriser
Pour l'autruy tant favoriser
Si les Grecs sont si fort fameux,
Si les Latins sont aussi telz,
Pourquoy ne faisons nous comme eux,
Pour estre comme eux immortelz?²³

Jeg skriver på modersmålet
Og prøver at tilskrive det værdi
For at gøre det evigt,
Således som de gamle gjorde deres:
Og jeg hævder, at det er en stor ulykke
At spotte sit eget gode
For at favorisere andres sådan
Når grækerne er så berømte,
Og når Latinerne også er det,
Hvorfor gør vi så ikke som dem
For som dem at blive udødelige?

Jacques Peletier udtrykker ønsket om at gøre det franske sprog lige så fremragende som græsk og latin og dermed udødeliggøre det franske sprog

²³ J. Peletier du Mans, *Œuvres poétiques*, 1547, udgivet af L. Séché og P. Laumonier, Paris 1904, genoptrykt Genève 1970, 110-11.

og dem, der skriver på det. Han anviser den samme vej som Du Bellay ved gennem oversættelse at pege på klassiske forbilleder og selv imitere disse.

Du Bellay udtrykker altså ikke noget afgørende nyt i *La Deffence*, hvis man derved forstår noget aldrig før set. På den ene side var der andre i samtiden, som udtrykte de samme ønsker (Jacques Peletier Du Mans), på den anden side havde han i sin bog på detail-niveau direkte citeret idéer fra tekster af romerske og italienske forfattere (mest evident fra Speroni). Det nye er *måden*, Du Bellay formulerer ideen på, og den teknik, han anbefaler. Det fremgår af reaktioner i samtiden.

Stemmer i samtiden: Quintil horatien

Året efter udgivelsen af *La deffence* udkom en anonym kritik af bogen, *Quintil horatien*, hvori den bliver gennemgået kapitel for kapitel. Grundlæggende kritiserer bogen Du Bellay for at nedgøre alt, hvad der er fransk (*Est cela defense et illustration ou plustost offense et denigration?*) og udtrykke næsegrus beundring for alt, hvad der er italiensk. Den kalder italienerne for dine guder udi efterabelsen, "tes dieux en singerie". Du Bellay havde i det indledende dedikationsbrev til sin onkel skrevet, at det, der drev ham til at skrive bogen, var den naturlige kærlighed til fædrelandet: "l'affection naturel envers ma patrie". Den anonyme kunne ikke lide ordet *patrie* og svarede, at

Qui ha pays n'ha que faire de patrie (...) le nom de *Patrie* est obliquement entré et venu en France nouvellement [avec] les autres corruptions Italiques, duquel mot n'hont voulu user les anciens, craignans l'escorcherie du Latin, et se contentans du leur propre, et bon.²⁴

Den der har et land har ikke noget at bruge *patrie* til (...) navnet *patrie* er kommet fordægtigt ind i Frankrig sammen med de andre italiske fordævelser, det var et ord, som de gamle ikke ville bruge, idet de holdt sig fra at flå Latinen og stillede sig tilfreds med, hvad der var deres eget, og godt.

Forfatteren bag *Quintil horatien*, Barthelemy Aneau (1505-1561),²⁵ roser de ældre franske forfattere og de former, de har skrevet i.

Endnu mere interessant hævder han, at det ikke i første omgang er litteraturen, man skal styrke, hvis man vil forsvare og berømmeliggøre

²⁴ B. Aneau: *Quintil horatien*, Lyon 1551, udgivet af J.-C. Monferran i J. Du Bellay, *La Deffence, et illustration*, Genève 2001, 314.

²⁵ *Quintil horatien* var lige fra starten tilskrevet en anden forfatter, Charles Fontaine. Påvisningen af Aneau som forfatter skyldes H. Chamard, "La date et l'auteur du *Quintil Horatien*", *Revue d'Histoire Littéraire de la France*, 1898, 54-71.

sproget. Han mener derfor, at anden del af bogen ikke hører ind under bogens titel. Anden del er en poetik skrevet på det franske sprog og ikke et forsvar for det franske sprog.²⁶ Personligt ville han nødig lære at tale fransk gennem poesien af frygt for at blive til grin i offentlige sammenhænge. Han ville hellere lære at tale godt fransk fra alle de folk, som dagligt holder taler på fransk og ved at læse breve fra alle lag i samfundet. Han ville meget hellere lære at tale og skrive på modersmålet gennem brevene og talerne end gennem Du Bellays grådkvalte elegier.²⁷ For Aneau spiller litteraturen faktisk ikke så stor en rolle for sprogets udvikling. Hvor Du Bellay ser talekunsten og poesien som sprogets flagskibe, ser Aneau den pragmatiske sprogbrug i hverdagen som det rigtige sprog og poesien som et delområde heraf.

Fra en moderne vinkel er dette modargument værd at tage i betragtning for en filologisk videnskab, der i sit udgangspunkt betragter litteraturen som et privilegeret sted for adgang til sprog og kultur fra andre perioder og steder. I modsætning til Plejade-digternes projekt, er der altså en idé om, at Du Bellays projekt er elitært, ufransk og ufolkeligt. Hvor Du Bellay taler for det radikale brud, taler Barthélemy Aneau for kontinuiteten. Aneau forsvarer da også Thomas Sébillet, som *La Deffence* direkte angriber.

Udstødelse: Estienne

I anden halvdel af 1500-tallet opstod der en stærkere modvilje mod italienernes indflydelse og det italienske sprogs indflydelse i Frankrig. Den er tæt forbundet med modvilje mod hofkulturen og finder sit stærkeste litterære udtryk hos bogtrykkeren og humanisten Henri Estienne (1528-98).

Henri Estienne skrev om forholdet mellem fransk og græsk i afhandlingen *Le traicte de la Conformité du langage françois avec le grec* udgivet i 1565. Her når han frem til, at fransk er det fornemste af de moderne sprog. Det gør han ud fra følgende syllogisme: Græsk er det fornemste af alle sprog til alle tider. Fransk er det sprog, der ligner græsk mest. Ergo er fransk det næstmest fornemme sprog. Latin kommer ind på tredjepladsen og derefter kommer så italiensk og de andre moderne sprog. Af alle sprog til alle tider kommer fransk altså ind på andenpladsen. Af de moderne sprog er fransk det mest fornemme.

²⁶ "Ce chapitre, et tous les aultres suyvens de ce second livre ne conviennent au tiltre de ton œuvre. Ains à la Poesie qui est non la defense et illustration de la langue françoise, mais une espece d'ouvrage en icelle langue" (Aneau: *Quintil*, jf. note 24, 330-31, "Dette kapitel, og alle de andre derpå følgende i denne anden bog har ikke noget at gøre med værkets titel, men med poesien, som ikke er forsvar for og forskønnelse af sproget, men som er en form for værk på dette sprog".).

²⁷ Aneau: *Quintil*, jf. note 24, 343-45.

Men der er et problem for Estienne: Det franske sprog er blevet forurennet af det italienske sprog. Det problem uddyber han i en afhandling fra 1578. Den har titlen *Deux dialogues du nouveau langage françois italianizé et autrement desguizé, principalement entre les courtisans de ce temps*.²⁸ Den handler om det nye franske sprog, som er fremkommet ved, at det gamle franske sprog er blevet italianiseret og tilsløret: Ordene er blevet "italicogalliques eller gallicoitaliques".²⁹ Det er især sket pga. hoffolkene.

Afhandlingen er en dialog mellem to personer: Celtophile er kommet hjem fra lang tids ophold i Venedig og møder hofmanden, Philausone. Det ligger i navnene, at Philausone nærer kærlighed til Italien og Celtophile kærlighed til det franske. Efter at have været borte længe er Celtophile helt tummelumsk ved at høre det sprog, der bliver talt ved hoffet i Frankrig, han kan faktisk ikke forstå det. Da han og Philausone er uenige om, hvad man skal mene om det italienske sprogs indflydelse på det franske, opsøger de sammen en fælles ven, Philalethe (den, der elsker sandheden), som skal rådgive dem.

Henri Estienne bruger samme metode som Montesquieu senere skulle bruge i *Lettres persanes*: at kritisere det hjemlige ved at foregive at lade en udefrakommende betragte det. Dialogens fordel er desuden, at forfatterens synspunkt ikke fremlægges klart. Dialogen er skrevet under Henri III, hvor hoffet blev udsat for voldsom kritik og satire. Man kritiserede det affekterede miljø og de pyntede hoffolk, han omgav sig med, og som man kaldte *les mignons*, yndlingene. Den protestantiske forfatter Agrippa D'Aubigne kaldte i sit værk *Les Tragiques Henri III en putain fardée*, en sminket luder.³⁰ En del af den samme kritik genlyder i Estiennes dialog. Estienne havde tidligere været stærkt kritisk over for kongens mor, Katarina af Medici, og man formodede tidligere, at *han* var forfatteren til en kendt, anonym bog om, hvordan hun havde forsøgt at ødelægge den franske stat: *Discours merveilleux de la vie, actions & deportemens de Catherine de Medicis* (Paris 1575), hvilket dog senere er blevet udelukket.³¹

I sprogdialogen er der ingen direkte kritik af kongen, som Estienne siden fik et godt forhold til. Den gennemgående kritik er, at man bruger italienske ord, hvor man tidligere brugte franske. Og de folk, der ikke kan italiensk, bruger ord, der virker italienske for at være med på moden. Men man burde i stedet bare bruge de franske ord. Celtophile har ikke noget imod, at man

²⁸ H. Estienne, *Deux dialogues du nouveau langage françois*, 1578, udgivet af P.M. Smith, Genève 1980.

²⁹ Estienne, *Deux dialogues*, jf. note 28, 52.

³⁰ A. D'Aubigné, *Les Tragiques*, 1616, livre II "Princes" v. 784, udgivet af F. Lestringant, Paris 1995, 138. (D'Aubigné begyndte at skrive værket i 1578).

³¹ Udgivet af N. Cazauran, Genève 1995. Jacqueline betragter det "yderst tvivlsomt", at Estienne skulle have medvirket til udarbejdelsen af bogen af (J. Boucher, "Estienne", *Histoire et dictionnaire des guerres de religion*, Paris 1998, 895). Han figurerer dog stadig som forfatter i katalogerne på både Det Kgl. Bibliotek og Bibliothèque Nationale de France.

bruger italienske ord, når man taler *med* eller *om* italienere, eller når man taler om specifikt italienske ting eller begivenheder. Men der er ingen grund til at bruge italienske ord til at betegne franske ting.

Forud for selve dialogen går forskellige digte, som er skrevet fra de involverede til læseren. I et "brev til italienerne" spørger Celtophile:

Que diriez-vous si telle affection
venoit au cueur de vostre nation
Qu'oultre les mots qu'avez ja de la France,
On se ruast encor à toute outrance
Sur autres mots, et qu'on ne pust parler
L'Italien sans le François mesler?³²

Hvad ville I sige, hvis en sådan forkærlighed
Trængte ind i hjertet af jeres nation
At ud over de ord, som I allerede har fra Frankrig
Faldt man derudover i overdreven grad
Over andre ord, og at man ikke kunne tale
Italiensk uden at blande det med fransk?

Hvad ville italienerne sige, hvis man gjorde det samme i Italien som i Frankrig?

Estiennes ideal er det franske sprog, der blev talt ved François Is hof. Men det er også det sprog, der blev talt på landet. I et af de andre digte, der går forud for dialogen, bliver hoffolkene direkte spurgt:

Si quelques mots les paysans
N'ont si doux que vous, courtisans,
Au moins c'est sans coquinerie
Sans une telle escorcherie.

Hvis nogle ord hos bønderne
Ikke er helt så behagelige som jeres, hoffolk
Så er det i de mindste uden spilfægteri³⁴
Uden således at flå [andre sprog].

Si en ce langage rural
Les mots sont prononcez fort mal
Mots sont pourtant de bonne race
Suyvans des vieux François la trace³³

Hvis på dette landlige sprog
Ordene bliver udtalt meget dårligt
Så er de dog ord af god afstamning
Der følger de gamle franskes spor.

Her er der en idé, som man kender fra senere tider, om, at det rigtige sprog er at finde ude på landet, hvor det endnu ikke er blevet skadet: "Skynd dig, kom! om føje år"

Henri Estienne er ude på at konsolidere fransk, men også på at vende tilbage til det franske fra før plejaden. På et tidspunkt spørger Celtophile: "Dite-moy donc, ne parle-l-on plus aucunement de 'rondeau' ni de 'balade', mais seulement de 'sonnet'?" (s. 349, "Sig mig, taler man slet ikke mere om 'rondeau' eller 'ballade'?", men kun om "sonet"?"). Philausone svarer, at de

³² "Epistre de Monsieur Celtophile aux Ausoniens, touchant la dispute qui a esté entre luy et Monsieur Philausone, leur grand ami", Estienne, *Deux dialogues*, jf. note 28, 55, v. 121-126.

³³ "Autre remonstrance à ces autres courtisans", Estienne, *Deux dialogues*, jf. note 28, 49, v. 25-32.

³⁴ Huguets

ord er gået helt af mode, fordi man efter Plejade-digterne udelukkende petrarkiserer.

En fiks idé for Henri Estienne er, at det ikke kan være rimeligt, at man i Frankrig bruger italienske ord for krigskunsten, når Frankrig nu netop inden for krigskunsten er stærkere end Italien. Derfor bruger de to samtalepartnere lang tid på at diskutere ord for krigskunsten. Celtophile er bange for, at folk vil tro, at franskmændene har lært krigskunsten af italienerne og ikke omvendt. I dette tilfælde har franskmændene pga. deres konstante nyhedstrang overtaget ord for det, de selv er mestre i.

Den omvendte situation kan imidlertid også gøre sig gældende: at man introducerer italienske ord for ting, som ikke findes i Frankrig, fordi italienerne introducerer den ting i Frankrig.

Det gælder for ordet *assasino*, lejemorder, som Celtophile hævder er blevet brugt i Italien i lang tid, fordi der i det land har eksisteret lejemordere i lang tid. I gamle dage eksisterede den beskæftigelse imidlertid ikke i Frankrig, og derfor havde man ikke noget ord for beskæftigelsen. Efterhånden som italienske lejemordere er kommet til Frankrig, har man været nødt til at kalde dem noget og har så bare taget det italienske ord.³⁵

car il a bien falu que l'Italie ait dict assasino long temps devant que la France dist assacin ou assacinateur, veu que le mestier d'assaciner avoit esté exercé en ce pays-là long temps auparavant qu'on sceust en France que c'estoit. Et ce beau mestier ayant passé les monts, et estant venu jusques en France, on a esté assez empesché à se donner garde de ceux qui s'en mesloyent, sans s'amuser à luy chercher un nom françois à un mestier tant horrible et diabolique et du tout incogneu à nos ancestres.³⁶

for Italien har nødvendigvis måttet sige *assasino* længe før Frankrig sagde *assassin* eller *assacinateur*, eftersom det hverv at snigmyrde havde været praktiseret i det land, længe før man i Frankrig fandt ud af, hvad det var. Og efter at denne smukke beskæftigelse har krydset bjergene og er kommet helt ind i Frankrig, har man været rigeligt beskæftiget med at passe på dem, der havde med det at gøre, til ikke at more sig med at lede efter et fransk navn til en så forfærdelig og djævelsk beskæftigelse, som var fuldstændig ukendt for vore forfædre.

³⁵ Som også Philausone går opmærksom på, er dette selvfølgelig en falsk etymologi, idet ordet har eksisteret under forskellige på fransk i middelalderen. Det er dog korrekt, at den franske form i 1500-tallet var en italianisme, jf. Estienne, *Deux dialogues*, jf. note 28, 101, n. 167.

³⁶ Estienne, *Deux dialogues*, jf. note 28, 101-102.

Det er også en af Estiennes fikse idéer, som han gentager i andre af sine skrifter. Den kritik hører sammen med de anklager, man retter mod Katarina af Medici for at begå det ene giftmord efter det andet.

Bogen slutter med, at læseren bliver lovet en bog om, hvorfor fransk er mere fremragende end italiensk. Allerede det følgende år, 1579, levede Henri Estienne op til Philalethes løfte og udgav en bog med titlen *Projet du livre intitulé de la Precellence du langage françois*. Bogen indledes af et forord til kongen og et forord til læseren. I forordet til læseren skriver Estienne, at han til ære for sin nation ønsker at vise, at "det franske sprog overgår alle de andre og derfor fortjener at blive kaldt fremragende" ("profit de sa nation, que la langue françoise surmonte toutes les vulgaires, et pourtant mérite le titre de précellence").³⁷

Han fortsætter: "Si je puis gagner ce poinct, que nostre langue françoise surmonte toutes les vulgaires, & pourtant mérite le titre de précellence, il s'ensuivra aussi que nostre nation ha un plus grand preparatif a l'eloquence qu'aucune des autres" ("hvis jeg kan vinde dette punkt, at vores franske sprog overgår alle vulgærsprogene og derfor fortjener at blive kaldt fremragende, vil det deraf også følge, at vores nation er bedre disponeret for veltalenhed end nogen af de andre"). Nu er det ikke længere et spørgsmål om at beundre andre, men om at beundre sig selv. Frankrig er ved at være klar til de mere markante udmeldinger i 1600-tallet, hvor det franske sprog bliver udråbt til at være hele verdens sprog, der langt overgår både det spanske og det italienske sprog.³⁸

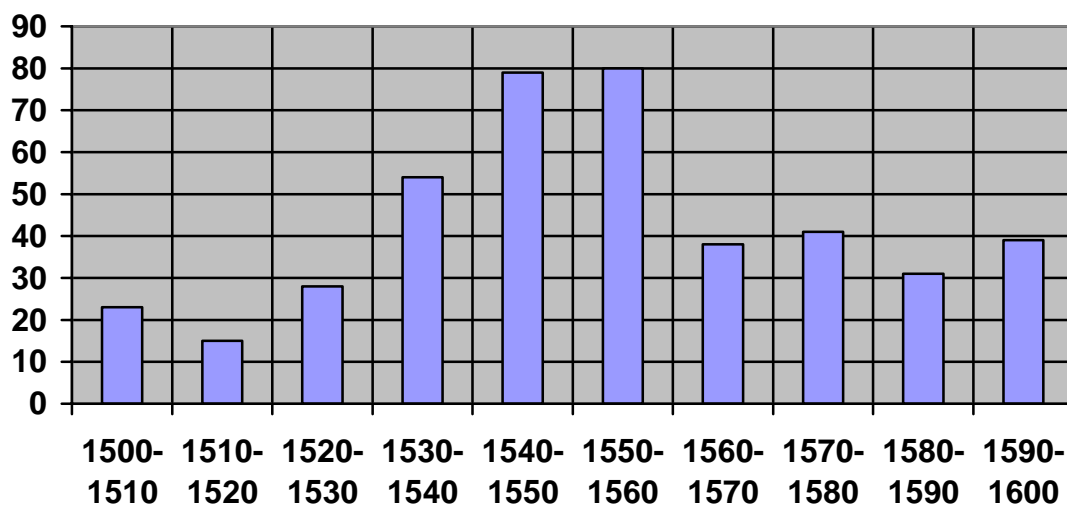
Overvindelse af italianismen

Det er fristende her at sammenligne med opgørelser over, hvornår hvilke ord er kommet ind i det franske sprog. Leksikografen T.E. Hope har lavet en grundig opgørelse over indbyrdes lån mellem italiensk og fransk i perioden år 1100 til 1900. 1500-tallet er den periode, hvor der er kommet flest italienske låneord på fransk. Hope har endda lavet et lille søjlediagram over, hvor mange italienske ord, der bliver indoptaget i fransk i denne periode. Jeg gengiver diagrammet som figur 1.

I begyndelsen af århundredet fortsætter optaget som i de tidligere årtier med et ret stort optag på nogle-og-tyve ord per årti. Som man kan se af diagrammet, er 1540'erne og 1550'erne den periode, hvor der bliver optaget

³⁷ "Au lecteur", H. Estienne, *Projet du livre intitulé de la Precellence du langage françois*, 1579, Genève 1972.

³⁸ "(...) si la langue française n'est pas encore la langue de tous les peuples du monde, il me semble qu'elle mérite de l'être" ("hvis det franske sprog endnu ikke er alle verdens folkeslags sprog, så forekommer det mig, at det fortjener at blive det"), siger Eugène i D. Bouhours, *Les entretiens d'Ariste et d'Eugène*, "La langue française: second entretien", 1671, udgivet af B. Beugnot & G. Declerq, Paris 2003, 106.

Figur 1. Antal låneord indført på fransk fra italiensk per årti. Gengivet efter T. E. Hope, *Lexical Borrowing in the Romance Languages. A Critical Study of Italianisms in French and Gallicisms in Italian from 1100 to 1900*, Oxford 1971, 233-34.

suverænt flest, over 80. Dette svarer til Henri IIs regeringsperiode 1547-59. Omkring 1560 sker der en drastisk reduktion af låneord. Italianismen fortsætter ved hoffet efterfølgende, men Hope forklarer dens manglende indflydelse derefter med, at hoffet delvis mister forbindelsen til det omgivende samfund.

De tre forfattere, som jeg diskuterer i denne artikel, kan placeres på grafen. Lemaire de Belges på det tidspunkt, hvor låneordene tager til, Du Bellay på det tidspunkt, hvor indlånene er på sit højdepunkt og Estienne på det tidspunkt, hvor lånene tager af.

Samtidig med at forfattere opbygger en fransksproget litteratur, som begynder at blive anset som værende lige så ædel som både de antikke og det italienske, bliver det franske rige konsolideret.³⁹ François I opnår at skille den franske kirke fra pavemagten (Konkordat i Bologna, 1516), at centralisere kongedømmet og at professionalisere statsadministrationen. I 1539 udsteder François I den såkaldte Villers-Cotterêts-forordning. Ud af de 192 artikler, handler to om forholdet mellem latin og fransk. Artikel 111

³⁹ Det skal dog ikke glemmes, at de tre forfattere alle stod i tæt forbindelse til kongemagten (selv om Henri Estienne boede det meste af sit liv i Genève, opholdt han sig mellem 1578 og 1590 flere gange i Paris, hvor han var knyttet til Henri III). De havde dermed også interesse i at udtale sig til fordel for riget.

fastslår, at der opstår for mange uklarheder ved at benytte latin i administrationen, og at alle akter derfor fremover skal forfattes på fransk.

Et pour ce que telles choses sont souvent advenues sur l'intelligence des mots latins contenus es dits arrests, nous voulont d'oresnavant que tous arrests, ensemble toutes autres procédures [...] [soient] prononcés, enregistrés et delivrés aux parties en langage maternel françois et non autrement.⁴⁰

Og fordi sådanne ting ofte er sket vedrørende forståelsen af de latinske ord som indeholdes i de nævnte forordninger, ønsker vi fremover at alle domme, sammen med alle andre slags procedurer [...] bliver fremsagt, nedskrevet og udleveret til parterne på fransk modersmål og ikke anderledes.

Her står der, at akterne skal forfattes på det franske modersmål. Dette er ofte blevet opfattet som et krav om, at akterne skal være forfattet på det franske, som tales i Ile-de-France-området. "Non autrement" skulle så være et hip til det, der nu begyndes at regnes for dialekter, *patois*, idet der i tidligere kongelige forordninger har stået "en français ou vulgaire du pays" ("på fransk eller på egnens vulgærsprog").⁴¹ Sandsynligheden taler dog nærmere for, at "langage maternel françois" er en fællesmængde af de modersmål, der taltes i Frankrig på det tidspunkt, i den forstand, at man således kunne udtrykke sig på sit modersmål inden for det franske.⁴² Tilsyneladende har embedsmændene imidlertid i *praksis* opfattet det som ensbetydende med det franske sprog fra Ile-de-France.⁴³

Konklusion

I 1500-tallet udvikler det franske litteratursprog sig ved at forfattere i forskellige faser beundrer, imiterer og senere forsøger at udstøde italiensk. I alle teksterne lyder det, at forfatterne gør det til ære for deres 'nation'.⁴⁴ Det

⁴⁰ A. Decrusy, J. L. Jourdan & F. A. Isambert (red.), *Recueil général des anciennes lois françaises depuis l'an 420 jusqu'à la Révolution de 1789*. 29 vols, Paris, 1821-33, vol. XII, 1828, pp. 622-23

⁴¹ Dette var sproghistorikeren Brunots opfattelse, jf. F. Brunot, *Histoire de la langue française*, vol. II, *Le XVIe siècle*, Paris 1906, 2. udg. 1967, 30-31.

⁴² D. Trudeau, "L'Ordonnance de Villers-Cotterêts et la langue française: Histoire ou interprétation?", *Bibliothèque d'Humanisme et Renaissance*, XLV, 1983, nr. 3, 461-72. Trudeau bygger bl.a. på L. Febvre, "Politique royale ou civilisation française", *Revue de synthèse historique*, XXVIII, 1924.

⁴³ Trudeau, "L'Ordonnance de Villers-Cotterêts", jf. note 42.

⁴⁴ En lignende udvikling gør sig gældende inden for arkitekturen. Her beklager den kgl. arkitekt Philibert Delorme sig i sin bog om arkitektur over, at man ikke i tilstrækkelig grad værdsætter de byggematerialer, som Frankrig råder over: "les singularitez de son propre païs & royaume sont tousjours moins prisées, principalement en France, que celles des estrangiers. Je croy certainement qu'il ne se trouvera royaume ne païs, quel qui soit, mieux

er ikke den moderne betydning af ordet 'nation', men det er heller ikke den tidligt middelalderlige. Ordet nation betyder her et forestillet fællesskab med et fælles sprog og en form for fælles kultur. Det er tæt forbundet med en stat, den franske, og med idéen om fædreland, *patrie*. Det er slående, at forfatterne hele tiden – i overensstemmelse med de klassiske forfattere – forbinder litteratursproget med udødelighed, da udødelighed netop er en af de ting, der forbindes med den moderne nation. Man er villig til at dø for nationen, der så til gengæld giver udødelighed.⁴⁵ Hermed ikke være sagt, at den moderne nation eksisterer i Frankrig på dette tidspunkt. Men forfatterne arbejder på en diskursiv konstruktion af en national identitet, og ideen om en national identitet, som man skal være trofast over for, er udbredt blandt forfatterne.

Det, at italienerne har skabt en moderne model, gør det muligt at rivalisere, og det gør det muligt at forestille sig et kapløb mellem nationer. Ligesom det er lykkedes italienerne at løfte deres moderne sprog, skal det lykkes franskmændene at løfte deres sprog til et andet og højere leje. Derved skabes et af de vigtige nationale symboler i Frankrig: Det franske litteratursprog.⁴⁶ Efter at have indoptaget de italienske modeller konkurrerer det franske litteratursprog i 1600-tallet med det spanske litteratursprog for siden at blive det dominerende sprog i Europa. Dette dominerende sprog bliver siden opfattet som en model til efterfølgelse af andre europæiske nationer. Bl.a. opfordrer den preussiske kong Frederik den Store til efterligning af den franske model. Frankrigs efterligning af Italien indleder således en konkurrence om kulturel dominans mellem de moderne nationer.⁴⁷

meublé & garny de diversité de pierres pour bastiments, que cestuy cy. De sorte que nature y a si bien pourveu qu'il me semble qu'on ne scauroit trouver nation qui ait plus moyen de bastir que les François" (P. Delorme, *Le premier tome de l'Architecture*. Paris 1567, livre VII, chap. XIII, 217r, "Det særegne ved ens eget land og kongedømme bliver altid mindre værdsat, især i Frankrig, end de fremmedes. Jeg tror helt sikkert at der hverken findes noget som helst kongedømme eller land, som er bedre udstyret og forsynet med en mangfoldighed af byggesten end dette. Naturen har således forsynet det så godt med det, at det forekommer mig, at man ikke ville kunne finde nogen nation [noget folkeslag] som har flere byggemidler end franskmændene"). Han foreslår en ny fransk søjleorden, som skal kunne hamle op med både de antikke og den toskanske: "S'Il a esté permis aux anciens Architectes, en diverses nations & païs, d'inventer nouvelles colonnes (...), qui empechera que nous François n'en inventions quelques unes, & les appellions Françaises" (l. VII, ch. XIII, 218v, "hvis det var tilladt de gamle arkitekter i forskellige nationer og lande at opfinde søjler (...) hvem vil så forhindre os franskmænd i at opfinde nogle og kalde dem franske").

⁴⁵ B. Anderson, *Imagined Communities*, London/New York 1983, 2. udg. 1991, 10-12 & 141. Det klassiske topos om at dø for fædrelandet, Pro patria mori, får en ny drejning af de italienske renaissancehumanister, cf. E. Kantorowicz, "Pro patria mori in medieval political thought", *The American History Review*, nr. 56, 1951, 491.

⁴⁶ Om dette nationale symbols historie, se M. Fumaroli, "Le génie de la langue française", 1992, nu i *Trois institutions littéraires*, Paris 1994.

⁴⁷ Denne konkurrence er blevet undersøgt ud fra en mildt gallocentrisk vinkel af P. Casanova, *La République mondiale des lettres*, Paris 1999.

Litteraturliste

Primærlitteratur

- B. Aneau, *Quintil horatien*, Lyon, 1551, udgivet af J.-C. Monferran i J. Du Bellay, *La Deffence, et illustration de la langue francoyse*, Genève 2001.
- L. Ariosto, *Orlando furioso*, 1532, udgivet af Lanfranco Caretti, Milano/Napoli, 1954.
- D. Bouhours, *Les entretiens d'Ariste et d'Eugène*, 1671, udgivet af B. Beugnot & G. Declerq, Paris 2003.
- A. D'Aubigné, *Les Tragiques*, 1616, udgivet af F. Lestringant, Paris 1995.
- P. Delorme, *Le premier tome de l'Architecture*, Paris 1567.
- Discours merveilleux de la vie, actions & deportemens de Catherine de Medicis: Royné mere* (1575), udgivet af Nicolas Cazauran, Genève 1995.
- J. Du Bellay, *La Deffence, et Illustration de la Langue Françoyse*, 1549. Udgivet af Henri Chamard. Paris: Marcel Didier, 1904, 2. udg. 1945, genoptryk, 1970.
- La Deffence, et illustration de la langue francoyse*, Paris, 1549, udgivet af J.-C. Monferran, Genève 2001.
- Œuvres complètes, vol. I, La Deffence, et illustration de la langue Françoyse*, udgivet af F. Goyet og O. Millet, Paris 2003.
- H. Estienne, *Le traicte de la Conformité du langage françois avec le grec*, 1565, Genève 1972.
- Projet du livre intitulé de la Precellence du langage françois*, 1579, Genève 1972.
- Deux dialogues du nouveau langage françois*, 1578, udgivet af P.M. Smith, Genève 1980.
- J. Lemaire de Belges, Jean, *La concorde des deux languages*, o. 1510, udgivet af Jean Frappier, Paris 1947.
- E. Pasquier, *Les Recherches de la France*, Paris 1611.
- J. Peletier du Mans, *Œuvres poétiques*, 1547, udgivet af L. Séché og P. Laumonier, Paris, 1904, reprint, Genève 1970.
- F. Petrarca, *Lettere senile di Francesco Petrarca*, volgarizzate e dichiarate con note da G. Fracassetti, Firenze 1869-70.
- L'autografo Riccardiano della seconda lettera del Petrarca a Urbano V (Senile IX 1)*, udgivet af E. Casamassima, *Quaderni Petrarqueschi*, III, Rom 1985-86.

In difesa dell'Italia, udgivet af G. Crevatin, Venedig 1995.

Lettres de la vieillesse/ Rerum senilium libri. Tome 3, Livres VIII-XI. Édition critique d'Elvira Nota, traduction de Claude Laurens, présentation, notices et notes de Ugo Dotti (Les Belles Lettres), Paris 2004.

T. Sébillet, *Art poétique*, Paris, 1548, udgivet af F. Goyet i *Traité de poétique et de rhétorique de la Renaissance*, Paris 1990.

S. Speroni, *Dialogo delle lingue*, 1542, udgivet af H. Harth, München 1975, fr. overs.: *Les dialogues de Messire Speron Speroné Italien traduitz en françoys, par Claude Gruget Parisien*, Paris, 1551, ny fr. overs.: *Dialogue des Langues*, Paris 2001.

Sekundærlitteratur

B. Anderson, *Imagined Communities*, London/New York, 1983, 2. udg. 1991.

E. Auerbach, "Das Abendländische Publikum und seine Sprache", *Litteratursprache und Publikum in der lateinischen Spätantike und im Mittelalter*, Bern 1958.

J. Balsamo, *Les Rencontres des Muses. Italianisme et anti-italianisme dans les Lettres françaises de la fin du XVIe siècle*, Genève/Paris 1992.

J. Boucher, "Estienne", *Histoire et dictionnaire des guerres de religion*, Paris 1998.

F. Braudel, *Le Modèle italien*, Paris 1989.

F. Brunot, *Histoire de la langue française*, vol. II, *Le XVIe siècle*, Paris 1906, 2. udg. 1967.

P. Casanova, *La République mondiale des lettres*, Paris 1999.

H. Chamard, "La date et l'auteur du *Quintil Horatien*", *Revue d'Histoire Littéraire de la France* 1898, 54-71.

A. Decrusy, J. L. Jourdan & F. A. Isambert (red.), *Recueil général des anciennes lois françaises depuis l'an 420 jusqu'à la Révolution de 1789*. 29 vols, Paris, 1821-33.

J.-F. Dubost, *La France italienne*, Paris 1997.

M. Fumaroli: "Le génie de la langue française", 1992, *Trois institutions littéraires*, Paris 1994.

T. E. Hope, *Lexical Borrowing in the Romance Languages. A Critical Study of Italianisms in French and Gallicisms in Italian from 1100 to 1900*, Oxford 1971.

- F. A. Isambert, *Recueil général des Anciennes Lois françaises*, vol. 13, Paris 1828.
- A. Jouanna, J. Boucher; D. Biloghi & G. Le Thiec, *Histoire et dictionnaire des guerres de religion*, Paris, 1998.
- E. Kantorowicz, "Pro patria mori in medieval political thought", *The American History Review*, nr. 56, 1951,
- L. E. Kastner, "History of the Terza Rima in France", *Zeitschrift für französische Sprache und Literatur*, vol. XXVI, Berlin 1940.
- R. Krüger, "Der Kampf der literarischen Moderne in Frankreich (1548-1554), K. Garber (red.), *Nation und Literatur im Europa der Frühen Neuzeit*, Tübingen 1989.
- T. Revol, "Geschichte der Literatursprache in der Romania: Französisch"/"Histoire de la langue littéraire dans la Romania: le français", G. Ernst, M. D. Gleßgen, C. Schmitt & W. Schweickard (eds.), *Romanische Sprachgeschichte. Histoire des langues romanes*, vol. II, Berlin/New York. Under udgivelse.
- A. D. Smith, *Nationalism: Theory, Ideology, History*, London 2001.
- L. Sozzi, "La polémique anti-italienne en France au seizième siècle", *Rome n'est plus Rome*, Paris 2002.
- K. Stierle, "Translatio Studii and Renaissance: From Vertical to Horizontal Translation", S. Budick & W. Iser (eds.), *The Translability of Cultures*, Palo Alto 1996, 55-67.
- V. Terrasson de Fougères, *La Royauté Idéale. Images des rois Charles VIII et Louis XII à travers le spectacle des entrées royales et les guerres d'Italie (1484-1515)* (ph.d.-afhandling), Roskilde 2001 (tilgængelig på <http://www.ruc.dk/isok/skriftserier/>).
- D. Trudeau, "L'Ordonnance de Villers-Cotterêts et la langue française: Histoire ou interprétation?", *Bibliothèque d'Humanisme et Renaissance*, XLV, 1983, nr. 3, 461-72.
- P. Villey, *Les Sources italiennes de la Défense et illustration de la langue française de Joachim du Bellay*, Paris 1908, reprint 1969.